

ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการจัดและปัญหาเกี่ยวกับการจัดโครงการการศึกษา เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุรินทร์ ตามกระบวนการดำเนินงานการใช้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ชุมชนเขตชนบท ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวม ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท การเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ชุมชนของโรงเรียนในการพัฒนาชนบท การสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ การวางแผน การนิเทศ การศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.)

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) (สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535) เกิดจากความจำเป็นที่ต้องการแก้ไขปัญหาคความยากจนและ ความต้องการพัฒนาชนบทแล้ว ซึ่งรัฐบาลได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 และปรับปรุง รูปแบบเพื่อพัฒนาชนบทให้บังเกิดผลอย่างจริงจัง กำหนดนโยบายพัฒนาชนบทอย่างต่อเนื่อง ซึ่งรัฐ ชาติได้ดำเนินการตามขั้นตอนคือ

1. ศึกษาสาเหตุและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่
2. กำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรม หน่วยปฏิบัติงาน

สภาพปัญหาในชนบท สรุปได้ 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มปัญหาที่ 1 ความขาดแคลนในด้าน

1. ขาดน้ำกินน้ำใช้
2. ปลูกข้าวไม่พอกิน ไม่พอขาย
3. ขาดแคลนโค-กระบือ และเป็นโรค

4. อาหารกินและทรนยากรในท้องถิ่นหมดหรือลดน้อยลง
5. ทางคมนาคมใช้ไม่ได้ทุกฤดูกาล

กลุ่มปัญหาที่ 2 โรคภัยไข้เจ็บ

1. เป็นโรคขาดอาหาร (เด็กผอมแห้ง ขาดอาหาร ผู้ใหญ่ไม่มีกำลัง)
2. ไกลแพทย์ โรคระบาด โรคติดต่อ การใช้ยาเร่ ซึ้อยาไร้ประทานเอง ใช้ยา

ไม่ถูกริธี

กลุ่มปัญหาที่ 3 ขาดความรู้

1. ถูกเอาเปรียบ
2. ขาดความรู้เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่
3. ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพและการปรับปรุงบำรุงดิน

จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับปัญหาโรคภัยไข้เจ็บในเรื่องไกลแพทย์ โรคระบาด โรคติดต่อ การใช้ยาเร่ ซึ้อยาไร้เอง ใช้ยาไม่ถูกริธี ถูกเอาเปรียบ ขาดความรู้เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพและปรับปรุงบำรุงดินนั้น โครงการการศึกษาที่ถูกหนดให้เป็น เครื่องมือการแก้ปัญหาคือ โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท

การพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทนั้น รัฐบาลได้ดำเนินการต่อเนื่องกันมานาน แต่ยังคงขาดศูนย์กลางการประสานงาน และขาดความใกล้ชิดกับประชาชน องค์กรสำคัญที่ควรมีบทบาท ดังกล่าวนี คือ โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีโรงเรียนกระจายอยู่ทั่วทุกตำบลประมาณ 31,435 โรงเรียน และมีครูประถมศึกษา ประมาณ 340,000 คน ล้วนเป็นผู้มีความรู้พื้นฐานพอที่จะพัฒนาชุมชนได้ หากได้รับการสนับสนุน และสร้างเสริมศักยภาพที่จำเป็นบางประการในการพัฒนาชนบท (สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

วัตถุประสงค์ของโครงการ

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท เน้นให้โรงเรียนประถมศึกษา ในหมู่บ้านพื้นที่เป้าหมาย เป็นศูนย์กลางในการช่วยพัฒนาชุมชนในเขตชนบท ดังนี้

1. ปรับปรุงการเรียนการสอนให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและสังคม เพื่อคุณภาพชีวิตได้

2. ส่งเสริมให้ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สามารถดำเนินการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการพัฒนาคนและทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนที่โรงเรียนรับผิดชอบ

3. พัฒนาศักยภาพในท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจ ให้เกิดความตระหนักและยอมรับความจำเป็นในการพัฒนาชุมชน โดยการพึ่งตนเอง

4. คัดเลือกและพัฒนาผู้นำ ให้ได้ผู้นำที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละ และมีคุณสมบัติของนักพัฒนา เพื่อจะได้ช่วยพัฒนาคนในหมู่บ้านโดยทำเป็นตัวอย่าง

5. ให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ในด้านอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

6. ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นแหล่งข่าวสาร เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน

7. ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นศูนย์ประสานงาน ตลอดจนบริการด้านวิชาการและอาชีพเพื่อพัฒนาชนบท

8. ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นศูนย์ส่งเสริมการกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

จุดเน้นของการดำเนินงาน

1. การกำหนดพื้นที่เป้าหมาย

คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ได้ดำเนินการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ กำหนดพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมาย และจัดลำดับความจำเป็นเพื่อการพัฒนาออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับล้าหลัง จำนวนหมู่บ้านดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาเป็นอันดับแรก
2. ระดับปานกลาง
3. ระดับก้าวหน้า

2. เน้นการแก้ไขปัญหาที่ประชาชนประสบ รัฐได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์อย่างมีระบบ จึงได้ช่วยแก้ปัญหาของประชาชนประสบ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่ม คือ ความขาดแคลน ไร้ศักยภาพไร้เจ็บ ความไม่รู้ และได้มีการศึกษาความจำเป็นอันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ซึ่งมีข้อยุติว่า เพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนดีขึ้น ให้บุคคลในระดับต่าง ๆ เข้ามามีบทบาท

ในการปฏิบัติงาน เพื่อการแก้ไข้ปัญหาของตนเอง ชุมชนที่ตนเองอาศัย ให้ตรงกับปัญหาด้านทรัพยากร
กำลังของตนเองให้สามารถช่วยตัวเองได้

3. เน้นโครงการที่ใช้เทคนิคในชุมชน

เพื่อให้การแก้ไข้ปัญหาของชุมชนประสบความสำเร็จ การนำทรัพยากรในท้องถิ่น
ซึ่งรวมทั้งวิธีการ แรงงาน ทรัพยากร ฯลฯ ในชุมชนนั้นมาเป็นองค์ประกอบในการแก้ไข้ปัญหา
จะช่วยให้ประชาชนในเขตพัฒนาที่มีความสำนึก ร่วมกันในการแก้้ปัญหาของตนเอง

4. ให้คนในชุมชนร่วมพัฒนา

ประสบการณ์พัฒนาชุมชนที่ผ่านมาระบบเก่า ๆ คือการที่หน่วยงานของภาครัฐเข้าไป
ไปมีบทบาทแก้ไข้ปัญหา กำหนดปัญหา กำหนดวิธีการ นำทรัพยากร อุปกรณ์ บุคลากร ไปดำเนินการ
แทบทั้งหมด ประชาชนในพื้นที่ถูกมองเป็นแต่เพียงผู้รับการพัฒนา ซึ่งทำให้ท้องถิ่นขาดความสำนึก
ในความต้องการ จำเป็น การพัฒนาชนบทแนวใหม่จึงได้กำหนดขึ้น และมีการประสานงานการ
พัฒนาเป็นระดับ

หมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)

ตำบล

คณะกรรมการสภาตำบล (กสต.)

อำเภอ

คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ (กพอ.)

จังหวัด

คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.)

ระดับประเทศ

คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.)

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

5. ให้ประชาชนพึ่งตนเองได้

เป้าหมายของการพัฒนามุ่งหวังให้ประชาชนในชุมชนนั้น ๆ พึ่งพาตนเองได้ ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ควรจะมีความเข้มแข็ง ปราศจากปัญหา และความต้องการจำเป็น พื้นฐานได้รับการปรับปรุง พัฒนาให้มีความกล้าแข็งแกร่งที่จะช่วยเหลือตนเอง ซึ่งถือว่าเป็น ดัชนีบ่งบอกความสำเร็จของการพัฒนาชนบทได้ระดับหนึ่ง และชุมชนก็ไม่ควรลังเลในการ ดำเนินการพัฒนาให้ชุมชนของตนเองก้าวไปสู่อีกระดับหนึ่งต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

การจัดโรงเรียนประถมศึกษาเป็นศูนย์กลางเพื่อพัฒนาชนบท

โรงเรียนประถมศึกษาเป็นองค์การสำคัญของรัฐ ที่จะต้องรับภารกิจตามนโยบาย เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท และเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชนบท กอปรกับหลักการพัฒนาชนบทที่มุ่งให้ ประชาชนร่วมแก้ไขปัญหา พัฒนาท้องถิ่นเพื่อคุณภาพชีวิตของตนเอง การกำหนดศูนย์กลาง เพื่อการดำเนินงาน จึงเป็นจุดเริ่มต้นจุดแรก ดังนั้นประชาชนในหมู่บ้านจึงเป็นผู้พิจารณา คัดเลือกโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางเพื่อการพัฒนาชุมชนของเขา

กรรมการหมู่บ้าน (กม.) ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน โดยหลักเกณฑ์คือ ความพร้อมของโรงเรียน (วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากร) ในการเป็นศูนย์กลาง ประการสำคัญที่ชุมชนในชนบทจะนำมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจ คือ ความเชื่อถือ ความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อสถานศึกษา ผู้บริหาร คณะครูในโรงเรียน

เมื่อกรรมการหมู่บ้าน คัดเลือกโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งแล้ว กรรมการก็นำชื่อ โรงเรียนเสนอต่อสภาตำบลเป็นผู้พิจารณาอีกระดับหนึ่ง เมื่อสภาตำบลพิจารณาโรงเรียนใดมี ความเหมาะสมก็คัดเลือกเสนอต่อกรรมการพัฒนาชนบทระดับอำเภอ (กพอ.) เป็นผู้พิจารณา คัดเลือก คณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับอำเภอพิจารณาคัดเลือกแล้ว นำรายชื่อโรงเรียน ประถมศึกษาเสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับจังหวัด (กพจ.) เพื่อนำไปบรรจุเป็นแผน พัฒนาชนบทระดับจังหวัด เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) อนุมัติให้ ดำเนินการต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

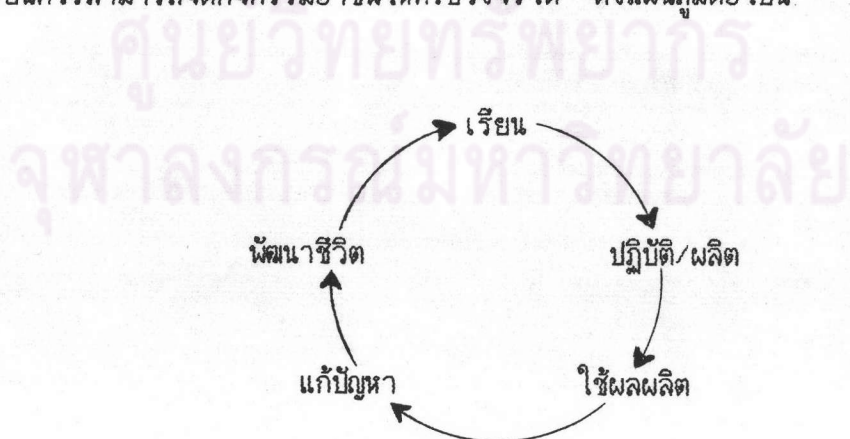
วิธีการดำเนินการพัฒนาชนบทระดับโรงเรียน

โรงเรียนประถมศึกษาที่มีภารกิจสำคัญ คือ

1. จัดการเรียนการสอน
2. การเป็นศูนย์กลางพัฒนาชุมชน

ผู้บริหารการศึกษาทุกระดับ จำเป็นต้องนำภารกิจทั้ง 2 ประการ ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาได้รับมอบหมายมาปฏิบัติให้บังเกิดผลสำเร็จตามนโยบาย ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงเรียนมีความพร้อม และมีศักยภาพที่จะดำเนินการได้ โดยปฏิบัติดังนี้

1. ผู้บริหารและคณะครูจัดการเรียนการสอนให้ครบตามกระบวนการของหลักสูตร (คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้)
2. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนปฏิบัติจริง กิจกรรมดังกล่าวคือ กิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร
3. ดำเนินการเรียนการสอนโดยการปฏิบัติ มิใช่ให้นักเรียนท่องจำ ผู้เรียนจะต้องได้ปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง นำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันเป็นแบบอย่าง นำสิ่งที่เรียนรู้หรือปฏิบัติในโรงเรียนไปปฏิบัติที่บ้าน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาชีวิตของนักเรียนเอง ผู้ปกครอง ชุมชนที่ตนอาศัย
4. นักเรียนในชนบทที่ขาดโอกาสการศึกษาต่อ จะต้องได้รับการฝึกปฏิบัติด้านการทำงานอาชีพให้มีทักษะด้านอาชีพติดตัวจากโรงเรียนไปใช้ในชีวิตจริง หรือแม้แต่อยู่ในสถานศึกษา โรงเรียนควรสามารถจัดกิจกรรมอาชีพให้ครบวงจรได้ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

- (1) มีการศึกษา เรียนรู้ การงาน อาชีพที่สอดคล้องกับความจำเป็น ความต้องการ
ของท้องถิ่น
- (2) มีการปฏิบัติ และมีผลผลิต การจัดการ การตลาด ฯลฯ
- (3) มีการนำผลการปฏิบัติ/ผลผลิตไปใช้ประโยชน์ โดยวิธีการต่าง ๆ
- (4) มีการปรับปรุงแก้ไขปัญหา
- (5) มีผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

5. โรงเรียนต้องสามารถเป็นผู้นำชุมชน ในเขตบริการของตนให้เกิดการพัฒนา
โดยที่โรงเรียนมีความพร้อมทั้งด้านวัสดุและอุปกรณ์ บุคลากรที่มีคุณภาพ จึงควรต้อง
แสวงหาการจัดการให้เกิดการพัฒนาในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ,
2535)

บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท

ผู้บริหารระดับอำเภอ-สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ

รับนโยบายการใช้การศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท มาปฏิบัติให้บังเกิดผล
โดยกำหนดผู้รับผิดชอบ กำหนดภารกิจหน้าที่ให้ชัดเจน ให้การสนับสนุน ส่งเสริม กระตุ้น
ผู้บริหารโรงเรียน ครูให้มีความคิดริเริ่มดำเนินการได้สำเร็จ สนับสนุนการจัดกิจกรรมให้
โรงเรียน การนำผลผลิตออกสู่ตลาด การจัดตลาด จัดสถานที่เผยแพร่ผลงานกิจกรรมของ
โรงเรียน และการให้การสนับสนุนช่วยเหลือโดยวิธีการอื่น ๆ เช่น การประสานงานกับกรม
การการพัฒนาชนบทระดับอำเภอ หรือภาคเอกชน หน่วยงานอื่น ๆ เป็นต้น

ผู้บริหารระดับจังหวัด-สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด

รับนโยบายการใช้การศึกษา-โรงเรียนประถมศึกษาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาหมู่บ้าน
ในเขตชนบท จัดให้มีผู้รับผิดชอบกำหนดภารกิจหน้าที่ให้ชัดเจน ให้การสนับสนุน ส่งเสริม
กระตุ้น เจ้าหน้าที่ผู้บริหารระดับอำเภอ โรงเรียน ครูผู้สอนให้มีความคิดริเริ่ม ดำเนินการได้
สำเร็จ สนับสนุนการจัดกิจกรรมในระดับอำเภอ โรงเรียน การนำผลผลิตออกสู่ตลาด การ

จัดการ การจัดการตลาด การจัดสถานที่เผยแพร่ผลงาน กิจกรรมของหน่วยงานในระดับ จังหวัด อำเภอ โรงเรียน ตลอดจนการให้การสนับสนุนช่วยเหลือโดยวิธีการอื่น ๆ เช่น การประสานงานกับคณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับจังหวัด ภาคเอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

กระบวนการดำเนินงานการใช้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นศูนย์ในการพัฒนาชุมชนเขตชนบท

เมื่อผู้บริหารระดับจังหวัด อำเภอ โรงเรียน ทราบว่าคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ได้พิจารณาตามข้อมูลจากระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เรียบร้อยแล้วว่าโรงเรียนประถมศึกษาใดได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์กลาง ในการพัฒนาชุมชนในเขตนั้น ๆ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในระดับจังหวัด อำเภอ โรงเรียนจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

การสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหา จัดให้มีการประชุมคณะครู กรรมการศึกษา กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน นักเรียน ฯลฯ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาชุมชนของตน แบ่งภารกิจที่จะต้องดำเนินการ คือการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน การสำรวจดังกล่าวรวมถึงการสำรวจทรัพยากรที่สามารถใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาควบคู่กันไปด้วย เช่น สถานที่ สิ่งของคน ฯลฯ

การสำรวจข้อมูลดังกล่าวนี้ดำเนินการตามขั้นตอน วิธีการ แบบสำรวจที่ได้กำหนดไว้ (แบบ กชช. และ จปฐ.)

เมื่อได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลแล้ว โรงเรียนจะต้องนำข้อมูลดังกล่าวมาพิจารณาจัดทำแผน โครงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริม ให้สอดคล้องกับความต้องการ จำเป็นเพื่อให้การเรียนการสอน กิจกรรมที่โรงเรียนดำเนินการนั้น ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ

ขั้นตอนที่ 2

การรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ จัดการประชุม อบรม สัมมนา ผู้นำชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้เข้าใจการดำเนินงานตามโครงการ และขอความช่วยเหลือร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนตามความถนัด สนใจ เพื่อให้โรงเรียนสามารถพึ่งตนเองได้ การดำเนินงานดังกล่าวนี้ ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทด้วย เช่น การเชิญมาร่วมประชุม ร่วมวางแผนพัฒนา (หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงศึกษาธิการ)

ขั้นตอนที่ 3

การจัดทำแผนและโครงการ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา สํารวจ มารวบรวมให้เป็น ระบบ แล้วดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ จัดทำแผนงาน โครงการปรับปรุงแก้ไขปัญหา ของชุมชนโดยใช้กระบวนการทางการศึกษาคือ โรงเรียน ครู วัสดุ อุปกรณ์การศึกษาที่มีหรือ ต้องจัดให้มีเพื่อสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ในชุมชนให้หมดไป ในการจัดวางแผน/โครงการ เพื่อการพัฒนาดังกล่าวนั้น โรงเรียนต้องตระหนักอยู่เสมอว่าโรงเรียนต้องเป็น ศูนย์กลางของการปรับปรุงพัฒนา ดังนั้นโรงเรียนจึงมีภารกิจที่จะต้องจัดการศึกษาดำเนินการ เรียนการสอน ปรับปรุงวิชา แผนการสอน อุปกรณ์การสอน การประเมินผลการเรียนให้ สมองตอบวัตถุประสงค์ในการเป็นศูนย์กลางเพื่อพัฒนาชุมชน การจัดทำแผน/โครงการ โรงเรียนจะต้องพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ

1. กำลังบุคคล

1.1 กำลังคนในโรงเรียน ได้แก่ ครู อาจารย์ คนงาน ภารโรง คนครัว ฯลฯ

1.2 กำลังคนภายนอกโรงเรียน ได้แก่ บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ ความสามารถและพร้อมที่จะช่วยเหลือสนับสนุนการจัดกิจกรรมของโรงเรียนเพื่อพัฒนาชุมชน

2. ทรัพยากรอื่น ๆ เช่น อุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งประเภทวัสดุสิ่งของ เพื่อสามารถถียมหรือขอบริจาคเพื่อการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 4

วิธีดำเนินการ การจัดการกำหนดระยะเวลา วิธีปฏิบัติในการทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบ อาจรวมถึงการดำเนินงานระยะสั้น ระยะยาว โดยการนำ ทรัพยากรต่าง ๆ ผลผสมผสานกับวิธีการใหม่ ๆ และให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองร่วมกับโรงเรียน ให้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิธีการซึ่งกันและกัน

ในการปฏิบัติเพื่อการใช้กิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาชุมชนนั้น โรงเรียนจะต้องพิจารณากิจกรรมในหลักสูตรแต่ละรายกลุ่มวิชา จัดการเรียนการสอน กิจกรรมให้ส่งผลกระทบต่อประชาชนบังเกิดผลดี ทั้งนักเรียนคือได้เรียนโดยการกระทำ และการกระทำนั้นทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะ นำไปปฏิบัติในชุมชน กระจาย เผยแพร่สู่ชุมชน ช่วยให้คุณภาพชีวิตของผู้เรียน ชุมชนดีขึ้น ตัวอย่างวิธีปฏิบัติ เช่น

กลุ่มวิชาตามหลักสูตร	กิจกรรมที่จัดสนองต่อชุมชน/ผู้เรียน
คณิตศาสตร์	การคิดคำนวณเกี่ยวกับการใช้จ่าย รายได้ รายรับของกิจกรรม เช่น สหกรณ์ การจำหน่ายพืชเกษตร ผลผลิตจากการเลี้ยงสัตว์ แรงงาน ฯลฯ
ภาษาไทย	การจัดกิจกรรมการกระจายข่าว เสียงตามสายสู่ชุมชนให้ได้ทราบข่าวต่าง ๆ ข่าวการเกษตร ความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุข การค้าขาย ข่าวชุมชน ฯลฯ
สร้างเสริมลักษณะนิสัย	การปฏิบัติตามหลักศาสนา วันสำคัญ การช่วยกันรักษาสาธารณสุขสมบัติ การเชิญบุคคลสำคัญในท้องถิ่นมาพบนักเรียน การประกาศเกียรติคุณบุคคลในท้องถิ่น การแข่งขันกีฬา การแสดงรื่นเริง การวาดและเขียนภาพ การปั้น แกะสลัก ฯลฯ

กลุ่มวิชาตามหลักสูตร	กิจกรรมที่จัดสนองต่อชุมชน/ผู้เรียน
สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต	กิจกรรมรักษาความสะอาด การพัฒนาบ้านที่อยู่ให้ถูกสุขลักษณะ การเยี่ยมบ้านนักเรียน
การงานพื้นฐานอาชีพ	การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การทำไร่นา สวนผสม การทำบ่อปลา การซ่อมรถจักรยาน การตัดผม การทอผ้า การปรุงอาหาร การทำนา การค้าขาย การบริการ การเลี้ยงเด็ก การทำงานบ้าน ฯลฯ

กิจกรรมที่คิดแยกแยะจากหลักสูตร ซึ่งจัดเสนอเป็นตัวอย่างที่ทำให้มองภาพการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร เพื่อสนองตอบและเป็นการจัดการเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยการกระทำและปฏิบัติ ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง เพื่อผู้เรียนจะได้มีทักษะนำไปปฏิบัติพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว

ดังนั้นโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งชุมชนได้คัดเลือกให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนของเขานั้น ผู้บริหารโรงเรียนทุก ๆ ระดับ ตั้งแต่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ผู้บริหารโรงเรียน และคณะครูอาจารย์ กรรมการศึกษา จะต้องร่วมกัน ปฏิบัติงานสนองตอบความต้องการของชุมชน โดยการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การบริหารให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนด้วย

ขั้นตอนที่ 5

ดำเนินการนิเทศ ติดตาม ประเมินผล และการรายงานผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานตามขั้นตอนนี้ ควรมีการปฏิบัติอย่างมีระบบ หลักการ และวิธีการที่ถูกต้องสม่ำเสมอ ควรมีการสร้างแบบประเมิน ติดตาม นิเทศ ผลการดำเนินงาน และมีการนิเทศติดตามตั้งแต่ระยะต้นของการทำงาน กล่าวคือ ตั้งแต่การสำรวจปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนการดำเนินงาน

ในการประเมินผลนั้น แม้ว่าการจัดการศึกษาไม่สามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ในระยะสั้นได้ แต่ในระยะสั้น ๆ ควรประเมินผลที่คาดว่าจะเกิดระยะสั้น และประเมินผลระยะยาวสำหรับผลที่คาดว่าจะเกิดหรือได้รับในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานสำหรับโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชุมชนนั้น ผู้ประเมินต้องไม่ลืมว่า ความคาดหวังของการดำเนินงานคือ ชุมชนได้รับการพัฒนาโดยใช้กระบวนการทางการศึกษา บุคลากร ทรัพยากร วิธีการจากศูนย์ดำเนินงานหรือโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชน

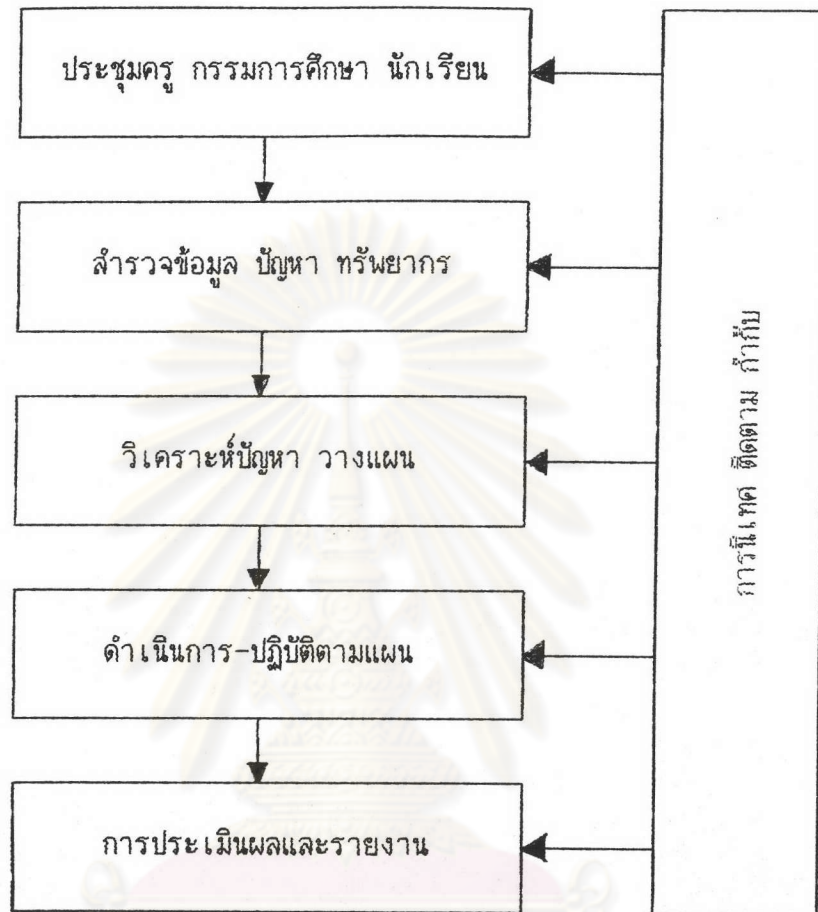
ดังนั้นการประเมินผลโครงการทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จึงควรมีการประเมินอย่างน้อย 3 ส่วน

1. ส่วนที่เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามจุดหมายของหลักสูตร
2. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน
3. ส่วนที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ได้รับผลกระทบก่อให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบอย่างไร ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ การเปรียบเทียบผลการประเมินระยะหลังการดำเนินการกับก่อนดำเนินการจากข้อมูล สภาพปัจจุบัน ปัญหาซึ่งกรรมการได้ดำเนินการศึกษาและประเมินไว้ก่อนนั้น มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิขั้นตอนการดำเนินงานระดับโรงเรียน-อำเภอ-จังหวัด

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

การเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนเขตชนบทของโรงเรียน

บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษาในการพัฒนาชนบท

โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือสังคม ดังนั้นโรงเรียนจึงมีบทบาทหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อชุมชนหรือสังคมหลายประการ

สุเทพ ทองประดิษฐ์ (2521) ได้กล่าวเกี่ยวกับหน้าที่ของโรงเรียนต่อชุมชนว่า เนื่องจากโรงเรียนเป็นหน่วยย่อยของสังคมหรือชุมชน โรงเรียนจึงต้องมีหน้าที่ต่อชุมชนดังนี้

1. โรงเรียนต้องถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และต้องพยายามส่งเสริมให้ตัวเองเป็นศูนย์กลางของชุมชน

2. โรงเรียนต้องหาทางช่วยให้ประชาชนในชุมชน ปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ทั้งในแง่ของการครองชีพ สุขภาพอนามัย ทักษะคติ ความเชื่อ พร้อมทั้งช่วยให้สมาชิกของชุมชน รู้จักรักษาทรัพยากร รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

3. โรงเรียนจะต้องตระหนักในการเปลี่ยนแปลงของโลก ตลอดจนผลการเปลี่ยนแปลงอันมีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และพยายามจัดการศึกษาในโรงเรียนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยการจัดการศึกษาที่ตรงกับความต้องการและระดับความสามารถของคนในชุมชน

4. ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาธิปไตย โรงเรียนจะต้องปฏิบัติและส่งเสริมประชาธิปไตย ให้เต็มที่ โดยการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น ทั้งในโรงเรียนและชุมชน คือจะต้อง มีมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างครู นักเรียน และสมาชิกในชุมชน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2525) ได้เสนอว่า ในฐานะที่โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือสังคม ดังนั้นโรงเรียนจึงมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคม เช่นเดียวกับบทบาทหน้าที่ของการศึกษาที่มีต่อสังคม ดังนี้คือ

1. ถ่ายทอดความรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ให้แก่นุชน
2. อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี
3. รับใช้ให้บริการแก่สังคมตามที่สังคมต้องการ
4. เปลี่ยนแปลงสังคม

กล่าวโดยสรุปแล้ว โรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนหรือสังคม ดังนี้

1. อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี
2. ถ่ายทอดความรู้ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี
3. พัฒนาชุมชนหรือสังคม

โรงเรียนประถมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในชนบท โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบันการศึกษาเพียงสถาบันเดียวที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนในชนบท ดังนั้นโรงเรียนประถมศึกษาจึงมีหน้าที่โดยตรงต่อการพัฒนาชุมชนในชนบท หรือมีหน้าที่โดยตรงในการพัฒนาชนบท

สุณีญา ธีระกุล (2521) กล่าวว่า ในการพัฒนาชนบทนั้น โรงเรียนประถมศึกษา มีหน้าที่บทบาทโดยตรงต่อการพัฒนาชนบท เพราะโรงเรียนเป็นแหล่งคัดเลือกและพัฒนาคัดเลือกให้ กับชุมชนเป็นศูนย์รวมสาขาวิชาการต่าง ๆ ของชุมชน และเป็นแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่า โรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนา ชนบททั้งนี้เพราะการพัฒนาชนบทถือว่าเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งของโรงเรียนประถมศึกษา ยิ่งไปกว่านั้น โรงเรียนประถมศึกษายังเป็นหน่วยงานของทางราชการที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนในชนบทมากที่สุด จึงเหมาะสมที่จะนำเอานโยบายในการพัฒนาชนบทของทางราชการหรือของรัฐบาล ไปปฏิบัติให้ บังเกิดผล และเมื่อโรงเรียนประถมศึกษาที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชนบทดังกล่าวแล้ว โรงเรียนประถมศึกษาจึงมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชนบทหลายประการ

คว้น ชาวหนู (2526) ได้เสนอบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนประถมศึกษา ในด้านการ พัฒนาชนบทดังนี้

1. สอนและอบรมนักเรียน โดยโรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และแผนการศึกษาแห่งชาติ
2. สอนประชาชนในด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ ปลูกฝังประชาชนให้มีความรับผิดชอบ ต่อเยาวชนและต่อชุมชน สอนให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี
3. บริการชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านวัฒนธรรม ด้านนันทนาการ และเผยแพร่ข่าวสาร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่และ ความรับผิดชอบของโรงเรียนประถมศึกษา ที่มีต่อการพัฒนาชนบทไว้ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนเป็น กระบวนการในการใช้หลักสูตรที่สำคัญที่สุด ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอน จึงต้องให้ สอดคล้องกับหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยอาศัยแผนการสอน คู่มือครู และสื่อต่าง ๆ เป็นแนวทางและเครื่องมือให้นักเรียนได้ค้นหาความรู้ สรุปลงความคิดรวบยอด และให้มีโอกาส ให้ปฏิบัติควบคู่ไปกับทฤษฎีโดยคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ในการจัด การเรียนการสอนนั้น จะเน้นกระบวนการกลุ่ม ใช้วิธีการหลาย ๆ วิธี มีการประเมินผลตาม

วัตถุประสงค์ของหลักสูตรด้วยวิธีการวัดผลแบบต่าง ๆ ที่จะให้รู้ว่าผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์แล้วหรือยัง

2. บทบาทหน้าที่ในการฝึกและพัฒนาบุคลากร โดยการแสวงหาผู้นำชุมชน คัดเลือกผู้นำและฝึกอบรมผู้นำ เพราะผู้นำเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความยกย่องนับถือ และสามารถโน้มน้าวจิตใจของประชาชนได้เป็นอย่างดี หากผู้นำดังกล่าวได้รับการพัฒนาดีแล้ว ก็จะเป็นผู้มีบทบาทในการช่วยพัฒนาชุมชนร่วมกับโรงเรียนได้ดี

3. บทบาทในการจัดโรงเรียนให้เป็นแหล่งข่าวสาร เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานของรัฐเพียงหน่วยเดียวที่กระจายอยู่ในพื้นที่ชนบทมากที่สุด เป็นศูนย์กลางของประชาชนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ดังนั้นจึงควรมีหน้าที่ในการบริการข่าวสาร และความรู้แก่ประชาชนด้วย โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านนักเรียน หรือโดยการใช้ศูนย์ข่าวสารและหอกระจายข่าวของโรงเรียนตลอดจนการจัดป้ายนิเทศ หรือเอกสาร วารสาร บริการแก่ชุมชน

4. บทบาทหน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางด้านวิชาการและการอาชีพ ซึ่งในการนี้โรงเรียนจะต้องติดต่อประสานงานร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้ แนวคิด และวิธีการใหม่ ๆ ในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ มาเผยแพร่แก่ประชาชน

5. บทบาทหน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางส่งเสริมการกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่น โดยการให้บริการด้านกีฬา นันทนาการ ตลอดจนเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น พร้อมทั้งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่นเอาไว้

6. บทบาทหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท การพัฒนาชนบทตามภารกิจและหน้าที่ของโรงเรียนนั้น โรงเรียนจะดำเนินการไปโดยลำพังย่อมประสบผลสำเร็จได้ยาก ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนจะต้องประสานงานและขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาช่วยในการดำเนินงานของโรงเรียน หน่วยงานที่โรงเรียนจะขอความร่วมมือได้นั้น ได้แก่ หน่วยงานใน 4 กระทรวงหลัก หน่วยงานในสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ และหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป บทบาทหน้าที่ของโรงเรียนประถมศึกษาที่มีต่อการพัฒนาชนบทนั้น มีดังนี้

1. สอนนักเรียนและประชาชน ให้มีความรู้ความสามารถในอันที่จะช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุข

2. อนุรักษ์และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ชนบธรรมเนียม จารีตประเพณี
3. ให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน
4. ประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ในอันที่จะทำให้การพัฒนาชนบทบรรลุผลจากการที่โรงเรียนประถมศึกษา เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชนบท หน่วยงานหนึ่งนี้เอง จึงทำให้โรงเรียนประถมศึกษาต้องดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมพัฒนาชนบท ซึ่งงานต่าง ๆ ดังกล่าวมีผู้สรุปรวบรวมไว้ดังนี้

สวัสดี นิเทศกรวิทย์ (2526) ได้กล่าวถึงงานของโรงเรียนที่จะต้องดำเนินการเพื่อพัฒนาชนบทว่า ประกอบด้วยงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. งานด้านอาชีพโดยการสอนกลุ่มการงาน และพื้นฐานอาชีพให้ได้ผล ให้นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ และนำความรู้ไปปฏิบัติที่บ้านได้ ขณะเดียวกันก็เผยแพร่อาชีพใหม่ ๆ แก่ชุมชนด้วย
2. งานด้านกีฬาและนันทนาการ โดยการให้บริการด้านกีฬา และนันทนาการแก่ชุมชน โดยให้กีฬาเป็นสื่อที่จะให้ประชาชนหันมาให้ความร่วมมือแก่ชุมชนและโรงเรียน
3. งานด้านบริการสุขภาพอนามัย ซึ่งได้แก่ การบริการให้ความรู้ในการป้องกันโรคติดต่อ การสุขภาพิบาลต่าง ๆ เรื่องน้ำดื่ม เรื่องส้วม ซึ่งโรงเรียนจะต้องทำให้เป็นตัวอย่างในเรื่องนี้
4. งานด้านการฝึกกำลังชาวบ้าน ซึ่งได้แก่ การร่วมมือร่วมใจในด้านการพัฒนาชุมชน โดยที่โรงเรียนควรเป็นผู้นำในด้านนี้
5. งานด้านประเพณี วัฒนธรรม และการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของโรงเรียน ดังนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม โรงเรียนจำเป็นต้องเป็นผู้นำในการดำเนินการเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528) ได้กำหนดงานที่โรงเรียนประถมศึกษาจะต้องปฏิบัติ เพื่อให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชนบทดังนี้

1. สอนนักเรียนให้นำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง และบ้านตนเอง คือเรียนที่โรงเรียนแล้วนำไปใช้ที่บ้านด้วย เกษตรที่โรงเรียนคือเกษตรที่บ้าน งานบ้านที่ฝึกในโรงเรียน เพื่อนำไปปฏิบัติที่บ้าน

2. ส่งเสริมช่วยเหลือให้ประชาชนค้นพบตนเอง รู้ปัญหาของตนเอง แล้วร่วมกันปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และกระตุ้นให้ประชาชนคิดเป็น ยิ่งกว่าบอกให้ทำ
  3. ทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญ และตระหนักถึงภารกิจร่วมกันในการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง
  4. ชี้นำและหาวิธีการให้ประชาชนรู้จักและเข้าใจในการเลือกผู้นำท้องถิ่น เพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนา
  5. กำหนดให้เป็นตัวประสานให้เกิดการพัฒนา คือ ประสานงาน วางแผน กับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อนำการพัฒนามาสู่ชุมชน
  6. ให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้เกิดความรู้ในด้านอาชีพ และด้านอื่น ๆ โดยทั่ว ๆ ไป เช่น ด้านกฎหมาย อนามัย เพื่อให้ประชาชนมองเห็นแนวทางในการเพิ่มพูนความรู้ให้เกิดความคิดพัฒนาชีวิตตนเอง
  7. จัดการศึกษา และนันทนาการอื่น ๆ ที่เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ และด้านวัฒนธรรม ประเพณี เพื่อสร้างศูนย์รวม สร้างความสามัคคี เพื่อรวมกลุ่มกันพัฒนาด้านอื่น ๆ
- สรุปแล้ว งานของโรงเรียนที่โรงเรียนจะต้องปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชุมชนประกอบด้วยงานต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ดังนี้
1. งานด้านการสอน ทั้งในส่วนที่สอนนักเรียนและสอนประชาชน
  2. งานด้านการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน
  3. งานด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี
  4. งานด้านการฝึกอบรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ
  5. งานด้านการประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อนำการพัฒนามาสู่ชุมชน

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

ความหมายของสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (253๑) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ดังนี้
 สภาพปัจจุบัน หมายถึง สภาพความเป็นจริง กำลังเป็นอยู่ หรือดำเนินการอยู่ในขณะนั้น
 สภาพปัญหา หมายถึง สภาพแตกต่างของสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือผลปรากฏกับสิ่งที่ต้องการให้เป็น หรือเป้าหมาย

ความต้องการ หมายถึง แนวโน้มที่จะให้ถึงจุดหมายที่พึงปรารถนา ตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่วางไว้

วัตถุประสงค์ของการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

1. เพื่อให้ทราบสภาพการศึกษา และคุณภาพการศึกษาในขณะนั้น
2. เพื่อให้ทราบความต้องการ
3. เพื่อให้ทราบสภาพที่เป็นปัญหา
4. เพื่อกำหนดแนวทางตัดสินใจในการแก้ปัญหา
5. เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ไปสู่นาจุดที่พึงประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ
6. เพื่อปฏิบัติงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษา ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2530)

วิธีการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ ศึกษาได้โดยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

1. วิธีประเมินความต้องการ (Needs Assessment)
2. วิธีการวิจัย (Research)
3. ใช้สื่อ เครื่องมือต่าง ๆ
4. วิธีสัมภาษณ์ เพื่อค้นหาปัญหา

1. การศึกษาโดยวิธีประเมินความต้องการ (Needs Assessment) มี 4 ขั้นตอนคือ

- 1.1 สำรวจสิ่งที่เกี่ยวข้อง
- 1.2 ตรวจสอบให้แน่ชัดว่าปัญหาคืออะไร
- 1.3 หามาตรฐานและคุณค่าว่าสิ่งนั้นควรเป็นเช่นไร
- 1.4 บันทึกรายการของความต้องการที่แตกต่างกันของสิ่งนั้น ๆ

2. ศึกษาโดยวิธีวิจัย (Research) เป็นกระบวนการเสาะแสวงหาความรู้จากปัญหาที่ชัดเจนอย่างมีระบบ โดยอาศัยวิธีทางวิทยาศาสตร์ อาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ การวิจัยเชิงทดลอง การวิจัยที่ตัวแปรเกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว การวิจัยเชิงพรรณนา การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

3. ศึกษาโดยการใช้สื่อและเครื่องมือต่าง ๆ เช่น ใช้เครื่องมือประเมินคุณภาพ การศึกษาที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจัดทำขึ้น

4. ศึกษาโดยการสัมมนา เพื่อค้นหาปัญหา เช่น การสัมมนาครูผู้สอนคณิตศาสตร์
ชั้นป.1-2

ตัวบ่งชี้ (Indicators) การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ มี สิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าอะไรคือปัญหา สิ่งนี้เรียกว่า ตัวบ่งชี้ (Indicators) คือ ตัวเลข สถิติต่าง ๆ ซึ่งจะนำมาเปรียบเทียบทำให้เห็นความแตกต่าง ทำให้สามารถกำหนดแนวทาง พัฒนาการศึกษาได้ถูกต้อง หรือตัวเลขสถิติต่าง ๆ ที่นำมาเปรียบเทียบ สังเคราะห์ แล้วเป็น ตัวชี้ให้ทราบถึงสภาพ ปัญหาที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดตัวชี้ อาจเป็นลักษณะที่เป็นพฤติกรรม เป็นผล เป็นปริมาณ (จำนวน) เป็นคุณภาพ (สำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

การวางแผน

หลักสำคัญของการวางแผน

สมยศ นาวิการ (2522) มีความเห็นว่า กระบวนการวางแผนจะเกี่ยวข้องกับขั้นตอน

4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้ประสบความสำเร็จ การตัดสินใจ เกี่ยวกับ เรื่องของความต้องการขององค์กร หรือหน่วยงานย่อย

2. การพิจารณาว่าองค์กรหรือหน่วยงานย่อยอยู่ที่ไหน เมื่อเปรียบเทียบกับ เป้าหมายการตัดสินใจว่าหน่วยงานอยู่ห่างไกลเป้าหมายแค่ไหน ทริพยากรณ์อะไรบ้างที่องค์กร มีอยู่เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายและข้อจำกัดขององค์กร

3. การพิจารณาว่าปัจจัยอะไรบ้างภายในสภาพแวดล้อมที่ช่วยให้องค์กร หรือ หน่วยงานย่อยประสบความสำเร็จในเป้าหมาย และปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรค ขั้นตอน ดังกล่าวนี้จะรวมทั้งการคาดคะเนหรือการพยากรณ์

4. ทำการพัฒนาแผนงานขึ้นมา การกระทำเพื่อความสำเร็จของเป้าหมาย การ สร้างทางเลือกต่าง ๆ การประเมินทางเลือก และการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด

ส่วน จุลผล สวัสดิยากร (252๑) ให้หลักสำคัญของการวางแผนไว้ 4 ประการ คือ

1. การวางแผนงานควรคำนึงถึงอะไรบ้าง
2. ใครเป็นผู้รับผิดชอบในการวางแผนงาน
3. ประเภทของแผนงาน
4. การวางแผนงานเมื่อใด

การวางแผนงานควรคำนึงถึง

1. วัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า เราต้องการทำอะไร เพราะเหตุใด และต้องคำนึงถึงนโยบายเพื่อให้รู้ว่าจะถือแนวทางปฏิบัติอย่างไร จึงจะเป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ หรือการตอบคำถาม อะไร ใคร เมื่อไร ที่ไหน ทำไม อย่างไร ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่ทั่วไป

2. วิธีการสำหรับปฏิบัติ นอกจากต้องคำนึงถึงปัจจัยดังกล่าวว่ามีอยู่เพียงใด และคุณภาพเป็นอย่างไรแล้ว เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่จะใช้เพื่อดำเนินการตามแผนให้ไปสู่ความสำเร็จ ก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะต้องรำลึกและคำนึงถึงด้วย

3. ปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้เป็นอุปกรณ์ในการวางแผน เช่น คน เงิน วัสดุ สถานที่ และเวลา เป็นต้น

4. วิธีการสำหรับตรวจสอบและควบคุมงานให้เป็นไปตามแผน

5. ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดที่อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานตามแผนนั้น ๆ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ฤดูกาล ดินฟ้าอากาศ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การวางแผนเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัด และได้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรที่มีอยู่ ช่วยให้องค์การสามารถกำหนดงานและอนาคตของตนเองได้ (จุลผล สวัสดิยากร, 252๑)

ประเภทของแผน

ได้มีนักวิชาการแบ่งแผนออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายรูปแบบ โดยอาศัยหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป

1. จำแนกตามระยะเวลา

สมพงษ์ เกษมสิน (2523) แบ่งประเภทของแผนออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. แผนระยะสั้น หมายถึง แผนงานในกิจกรรมเฉพาะอย่างที่จะมุ่งให้เกิดในอนาคตแห่งระยะเวลาอันสั้น และอาจมีความสอดคล้องกับแผนระยะยาวซึ่งเป็นกระบวนการที่ไม่ยืดหยุ่นและยุ่งยาก แผนงานประเภทนี้โดยทั่วไปกำหนดไว้ 1-2 ปี

2. แผนระยะยาว หมายถึง แผนในกิจกรรมขนาดใหญ่ มีความเกี่ยวข้องกับแผนระยะสั้นอื่น ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมสาขาอื่น ๆ หรือหน่วยงานหลายหน่วยงานที่ต้องใช้กระบวนการอันสลับซับซ้อน รวมทั้งความชำนาญพิเศษที่ต้องใช้ในการวางแผน

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (2528) ได้กล่าวถึงแผนที่แบ่งตามระยะเวลามี 3 ประเภท คือ

1. แผนระยะสั้น (1-2 ปี)
2. แผนระยะกลาง (5-7 ปี)
3. แผนระยะยาว (10 ปีขึ้นไป)

2. จำแนกตามวิธีการวางแผน

จำลอง อติกุล (2521) ได้จำแนกการวางแผนตามวิธีการวางแผนไว้ดังนี้

1. Project by Project Planning (การวางแผนโดยถือตัวโครงการเป็นสำคัญ) การวางแผนชนิดนี้จะแยกวางโครงการเป็นโครงการ ๆ ไป และการอนุมัติโครงการก็จะแยกพิจารณาเป็นโครงการ ๆ ไป ถ้ามีทรัพยากรให้ก็อนุมัติ โดยไม่ได้ดูโครงการอื่น ๆ ว่าเมื่อรวมกันแล้วจะเป็นอย่างไร

2. Integrated Planning การวางแผนแบบนี้จะนำเอาโครงการแต่ละโครงการ ซึ่งสามารถจัดเป็นสาขาต่าง ๆ ได้หลายสาขา การพิจารณาอนุมัติก็จะพิจารณาแต่ละสาขาว่าควรจะเป็นทางใด ควรจะเพิ่มหรือตัดสาขาใด

3. Comprehensive Planning (การวางแผนสมบูรณ์แบบ) เป็นการวางแผนครอบคลุมและผสมผสานทั้งในระดับต่าง ๆ แผนระยะยาวต่าง ๆ

3. จำแนกตามวัตถุประสงค์ที่จะนำแผนไปใช้
 สนานจิตร สุคนทรพันธ์ (2524) ได้จำแนกแผน ตามวัตถุประสงค์ที่จะนำแผน
 ไปใช้ไว้ดังนี้

1. แผนที่วางไว้เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติในอนาคต เพื่อกำหนดอนาคตที่ต้องการ
2. แผนที่วางไว้เพื่อขจัดข้อขัดข้องที่เกิดจากการตัดสินใจผิด หรือปฏิบัติงาน

ผิดพลาดมาแล้ว (Retrospective)

4. จำแนกตามความมุ่งหมายของแผน
 สมพงษ์ เกษมสิน (2523) ได้จำแนกประเภทของแผนตามความมุ่งหมายของแผน
 ไว้ดังนี้

1. แผนกลยุทธ์หรือแผนสู่หลักชัย (Strategic Plan)
2. แผนกำหนดการหรือการวางแผนพัฒนา (Programme Development)
3. แผนปฏิบัติงาน (Operation Plan)

สรุปได้ว่า แผนมีการจัดประเภทไว้หลายประเภท หลายแบบ แต่ที่มีผู้นิยมมากที่สุดคือ
 การจัดประเภทแผนตามระยะเวลา

กระบวนการวางแผน

อุทัย บุญประเสริฐ (2532) ได้แบ่งขั้นตอนของกระบวนการวางแผนในระดับปฏิบัติการ
 ไว้ 8 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดวัตถุประสงค์
2. การกำหนดแผนงาน โครงการ และเป้าหมายของการปฏิบัติการในช่วงระยะเวลา
 ต่าง ๆ

3. การกำหนดและประมาณการความต้องการทรัพยากร (จัดทำงานประมาณ) ที่จำเป็น
 สำหรับวิธีดำเนินงาน

4. การจัดสรรทรัพยากรหรืองบประมาณ
5. การจัดรูปงานและนำแผนออกปฏิบัติ
6. การจัดระบบ การติดตาม ควบคุม กำกับ และประเมินผลการปฏิบัติตามแผน

7. การทบทวน ตรวจสอบ และแก้ไข การปฏิบัติตามแผนให้เป็นไปตามแผน
ซึ่งกำหนดไว้ หรือให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

8. การหมุนเวียนเข้าสู่วงจรการวางแผนใหม่
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอขั้นตอนของกระบวนการ
วางแผนไว้ดังนี้

1. ชั้นเตรียมการและการจัดทำแผน
2. ชั้นวางแผน
3. ชั้นลงมือปฏิบัติตามแผน
4. ชั้นติดตามผลและประเมินผล

สรุปได้ว่า กระบวนการวางแผนน่าจะประกอบด้วยขั้นตอนซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. ชั้นเตรียมการวางแผน (Pre Planning)
2. ชั้นการวางแผน (Plan Formulation)
3. ชั้นการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation)
4. ชั้นติดตามผลและประเมินผลงาน (Monitoring and Evaluating)

การนิเทศการศึกษา

ความหมายของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาในระยะแรก ๆ มีความหมายไปในทางควบคุม ดูแล ตรวจสอบ
การทำงานของครู แต่ปัจจุบันการนิเทศการศึกษาเป็นความพยายามทุกอย่างของเจ้าหน้าที่ทาง
การศึกษา ที่จะประสานงานกับครูเพื่อช่วยเหลือ แนะนำ ส่งเสริมให้ครูปรับปรุงสภาพการเรียน
การสอนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยเน้นที่จะให้ครูได้พัฒนาตนเองมากกว่าที่จะ
คอยรับความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว นักการศึกษาที่ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษา
ตามแนวดังกล่าว (จินตนา จันทรย์แย้ม, 2533) เช่น

Harris (1985) กล่าวไว้ว่า "การนิเทศการศึกษา หมายถึง สิ่งที่คุณคลากรใน
โรงเรียนกระทำกับบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคงไว้หรือเปลี่ยนแปลงการ
ดำเนินงานของโรงเรียน โดยมุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิภาพงานสอนเป็นสำคัญ"

อาคม จันทสุนทร (2522) กล่าวว่า "การนิเทศการศึกษา หมายถึง การจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอน หรือทำให้เกิดการเพิ่มพลังในการปฏิบัติงานของครูให้ครูก้าวหน้าในวิชาชีพ และการศึกษาของเด็กก้าวหน้าด้วย"

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2530) ให้ความหมายไว้ว่า "การนิเทศการศึกษาเป็นการกระตุ้นให้การทำงานประสบผลสำเร็จ โดยผ่านตัวกลางหรือบุคคลอื่น เช่น ครู หรือผู้บริหาร ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอีกต่อหนึ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการทำงานและความร่วมมือระหว่างผู้รับการนิเทศ เพื่อประสิทธิภาพอันสูงสุดในการเรียนของนักเรียน"

รองรัตน์ อิศรภักดี (2505) ให้ความหมายไว้ว่า "การนิเทศการศึกษา คือ บริการเพื่อนำทางในการปรับปรุงสถานการเรียน เป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำด้วยความร่วมมือเพื่อแสวงหาและนำวัตถุและบุคคลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาให้สัมฤทธิ์ผลมากที่สุดแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในโครงการของการศึกษา"

สาย ภาณุรัตน์ (2511) ให้ความหมายไว้ว่า "การนิเทศการศึกษา คือ ความพยายามอย่างหนึ่ง ในหลาย ๆ อย่างที่จะช่วยส่งเสริมให้การศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งในด้านการเรียนการสอน

จากความหมายที่นักการศึกษาได้กล่าวไว้ สรุปได้ว่า ความหมายของการนิเทศการศึกษาในปัจจุบัน เป็นความพยายามร่วมมือและประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกฝ่ายกับครู เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

เนื่องจากการนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามใด ๆ ของบุคลากรทางการศึกษาในการที่จะพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งมีครูเป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอน ดังนั้นการนิเทศการศึกษาจึงมุ่งที่จะพัฒนาการทำงานของครู เพื่อให้ส่งผลไปยังคุณภาพการเรียนการสอนของนักเรียน ดังที่ Good (1973) กล่าวไว้ว่า "การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามทางอาชีพ ช่วยพัฒนาความสามารถของครู ช่วยในการเลือกและปรับปรุงวัสดุ-ประสงค์ของการศึกษา ช่วยเหลือและจัดสรรเครื่องมือ อุปกรณ์การศึกษา และช่วยเลือกและปรับปรุงวิธีการสอน" การนิเทศการศึกษาจึงมุ่งที่จะปรับปรุงการเรียนการสอนเป็นสำคัญ โดยใช้วิธีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ หรือครูผู้สอน

พนัส หันนาคินทร์ (2523) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาว่า "การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงส่งเสริมการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การนิเทศการศึกษาไม่ใช่การบังคับหรือการจับผิด แต่เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงถือว่าการนิเทศการศึกษาตั้งอยู่บนรากฐานแห่งการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี"

สำหรับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2521) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายเฉพาะของ
การนิเทศการศึกษาไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้คุณครูเห็นและเข้าใจองค์แท้ในวัตถุประสงค์ของการศึกษา
2. ช่วยให้คุณครูได้เห็นและเข้าใจในความต้องการของเยาวชนและปัญหาต่าง ๆ ของ
เยาวชน
3. ช่วยสร้างคุณครูให้มีลักษณะ เป็นผู้นำ
4. ช่วยเสริมขวัญของคณะคุณครูให้อยู่ในสภาพที่ดีและเข้มแข็ง และรวมหมู่คณะให้เป็นทีม
ปฏิบัติงานร่วมกันด้วยกำลังสติปัญญา เพื่อบรรลุจุดประสงค์เดียวกัน
5. ช่วยพิจารณาความเหมาะสมของงานให้ตรงกับความสามารถของคุณครูแต่ละคน
6. ช่วยคุณครูให้พัฒนาการสอนของตน
7. ช่วยฝึกคุณครูใหม่ให้เข้าใจงานในโรงเรียน และงานอาชีพคุณครู
8. ช่วยประเมินผลงานของคุณครู โดยอาศัยความเจริญงอกงามของเด็กไปตามแนวทาง
ที่ได้ตกลงกันไว้
9. เพื่อช่วยให้คุณครูค้นหาจุดลำบากในการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน และช่วยคุณครูวางแผน
การสอนให้เหมาะสมเพื่อแก้ไข
10. ช่วยในด้านการประชาสัมพันธ์
11. ช่วยหยิบยกปัญหาต่าง ๆ ของโรงเรียนมาพิจารณาแก้ไข
12. ช่วยป้องกันคุณครูให้พ้นจากการถูกใช้งานจนเกินขอบเขต และช่วยป้องกันคุณครูจากการ
ถูกตำหนิติเตียน หรือถูกลงโทษอย่างไม่เป็นธรรม

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือคุณครู
ปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่งเสริมและรักษาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน
ตลอดจนช่วยให้คุณครูเกิดความงอกงามในวิชาชีพ ช่วยให้คุณครูมีขวัญกำลังใจในการทำงาน อันจะส่งผล
ต่อประสิทธิภาพในการทำงานของคุณครู และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนในที่สุด

หลักการนิเทศการศึกษา

ในการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาให้มีประสิทธิภาพนั้น นอกจากจะต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย
ของงานแล้ว ผู้ปฏิบัติจะต้องมีหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน
เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว ถูกต้อง ไม่เกิดปัญหา หรือเกิดปัญหาน้อยที่สุด และช่วยให้การปฏิบัติงาน
ดำเนินไปในแนวเดียวกัน คำว่า "หลักการ" หมายถึง "การสรุปข้อความโดยทั่วไปซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน
ในลักษณะของข้อเท็จจริงพื้นฐาน หรืออาจจะหมายถึงกฎเกณฑ์พื้นฐาน คำสั่ง นโยบาย หรือ
ความเชื่อซึ่งควบคุมการกระทำในรูปแบบต่าง ๆ ของมนุษย์" (วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2530)

สำหรับการนิเทศศึกษานั้น ผู้นิเทศควรยึดหลักการที่จะทำให้ครูสามารถพึ่งตนเองได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำงานร่วมกันในบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตย มีการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ดังที่ สุนิษฐา ธีระกุล, กาญจนา ศรีภาพสินธุ์ และวิจิตร (ธีระกุล) วรุตบางกูร (2524) กล่าวถึงหลักการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. หาท่างให้ครูได้พึ่งตนเอง ไม่ใช่คอยพึ่งศึกษานิเทศก์หรือคนอื่นตลอดเวลา
2. ช่วยให้ครูมีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองได้
3. ต้องการทราบความก้าวหน้าของครู แล้ววางแผนนิเทศให้ตรงกับความต้องการนั้น
4. ศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของครู ทำความเข้าใจปัญหานั้น พร้อมกับพิจารณาหาทางช่วย

แก้ไข

5. ชักจูงให้ครูวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน
6. การแก้ไขปัญหากับการเรียนการสอน ควรเปิดโอกาสให้ครูได้ใช้ความคิด

และลงมือกระทำเองให้มากที่สุด

7. รับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของครู แล้วนำมาพิจารณาร่วมกัน
8. ช่วยจัดหาแหล่งวิทยากร อุปกรณ์การสอน ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ให้แก่ครู
9. ช่วยเหลือครูในการจัดเอกสาร หนังสือ และตำราต่าง ๆ
10. ช่วยให้ครูรู้จักจัดหา หรือประดิษฐ์วัสดุอุปกรณ์การสอนที่ขาดแคลนด้วยตนเอง

โดยพยายามใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น

11. หาท่างให้โรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานที่ใกล้เคียงมีความสัมพันธ์กัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

12. ยอมรับนับถือบุคลากรที่ร่วมงานในโรงเรียนนั้น ๆ และแสดงให้เห็นว่าเขา ก็มีความสำคัญต่อสถาบันนั้น ๆ ด้วย

13. ช่วยให้ครูได้แลกเปลี่ยนกิจกรรม และผลงานต่าง ๆ ของโรงเรียนให้ชุมชนทราบ โดยสม่ำเสมอ

14. ต้องทำความเข้าใจกับผู้บริหารโรงเรียน ในส่วนที่เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบ ของกันและกัน

15. ช่วยประสานงานระหว่างโรงเรียนกับองค์การ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

16. รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์มาทำการวิเคราะห์วิจัย

17. ทำความเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ของการศึกษาอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อจะได้ดำเนินการ

ให้บรรลุเป้าหมาย

จากหลักการดังกล่าว สรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาต้องยึดหลักการที่สำคัญหลายประการ จึงจะทำให้การปฏิบัติงานนิเทศการศึกษายังเกิดผลดี อย่างไรก็ตาม การนิเทศการศึกษาคควรเริ่มต้นจากสภาพที่เป็นอยู่ โดยค่อยพัฒนาให้ดีขึ้นทีละน้อยติดต่อกันไปเรื่อย ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือ คุณภาพการเรียนของนักเรียนเป็นสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุญเหลือ บุบผามาลา (2531) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการของครูเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน (กค.พช.) ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ครูและผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 262 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในการดำเนินงานตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน จำนวน 12 ด้าน คือ ด้านการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาคน ด้านการอบรมและสัมมนาผู้นำชุมชน ด้านการปรับปรุงบริเวณสถานที่ของโรงเรียน ด้านการบริหารการใช้ทรัพยากร ด้านการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการจัดศูนย์บริการข่าวสาร ด้านการให้บริการชุมชน ด้านกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น ด้านการประสานงานและให้บริการกับหน่วยงานต่าง ๆ ด้านการประเมินผลการดำเนินงาน ด้านการสัมมนาประเมินผล และด้านการนำผลการสัมมนาไปปรับปรุงการดำเนินงาน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าคะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองตัวประกอบ ผลการศึกษานพบว่า ครูมีปัญหาในการดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ในโรงเรียนประถมศึกษา ในระดับปานกลางทั้ง 12 ด้าน

สะอาด ฟองอินทร์ (2527) ได้ศึกษาบทบาทในการพัฒนาชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา ในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ตามการรับรู้ของครูและผู้บริหารการศึกษาในเขตการศึกษา 8 โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ครู จำนวน 260 คน และผู้บริหารการศึกษา จำนวน 126 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการศึกษานพบว่า ครูและผู้บริหารการศึกษา มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครู คือ ขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริม และสนับสนุนวิชาชีพของประชาชน เงินงบประมาณที่ใช้สนับสนุนโครงการมีน้อย ไม่เพียงพอในการดำเนินงาน ขาดบุคลากรด้านอาชีพ

ต่าง ๆ ที่จะให้ความรู้แก่ประชาชน ความแตกต่างในการรู้หนังสือของประชาชน และครุมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ชุมชน

สุถิ แสนสุวรรณศรี (2533) ได้ศึกษาเจตคติของครูผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้ปฏิบัติงาน ต่อโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสกลนคร โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ครูผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 105 คน ครูผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 105 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัยคือ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความแปรปรวน ค่าสหสัมพันธ์ และค่าเอฟ เทสต์ ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้บริหารและครูผู้ปฏิบัติงาน มีเจตคติที่เห็นด้วยกับการดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ครูอาจารย์ในโรงเรียนประถมศึกษา ยังไม่เข้าใจรูปแบบการพัฒนาตามโครงการอย่างแท้จริง การดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ยังขาดความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่จากกระทรวงต่าง ๆ ในพื้นที่ ประชาชนยังไม่เข้าใจการดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทของโรงเรียน งบประมาณในการดำเนินงานมีน้อย ไม่สามารถบริการประชาชนได้อย่างกว้างขวาง โรงเรียนขาดครู อาจารย์ และถูกยืมตัวไปช่วยราชการ

จากงานวิจัยที่ยกมาข้างต้น จะเห็นว่าในเรื่องของการดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยังประสบกับปัญหาในการดำเนินงานในหลาย ๆ ด้าน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะศึกษาถึงขั้นตอนการดำเนินงานตามกระบวนการดำเนินงานของโรงเรียนในด้านการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ การรวบรวมข้อมูล การจัดทำแผนงานและโครงการ การดำเนินงานของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นศูนย์ในการพัฒนาชุมชน การนิเทศติดตามผล ประเมินผล และการรายงานผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นข้อมูลนำไปปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานโครงการให้มีประสิทธิภาพต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย